

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 14. avgusta (poznoletna) 1852.

List 65.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

III.

Onkraj groba.

Ce svet visóki, ki nad nami sije,
Ljubezen preživečo udraži;
Ce ljubljeno sercé še nežno bije,
Oko je isto, le da ne solzi —
Kak dragi kraji mi ne obhogeni!
Kak sladka smert še v tem bi trenki bila!
Sladkó, vzveršati i najti vse skerbí
Zgubljene v tvojej luči — večnost mila!

Tak tudi je: ne može jezstvo biti,
Za kar tak tresemo ob kraji se;
Se kerčimo tak, brezdnó preskočiti,
Se oklepamo verige bitinske.
O spomnimo se prišlosti oné,
Da sledno serce serce bo dobilo,
Z njim pilo vkup nesmertnosti vodé,
I duše od duše nič ne bo ločilo!

Kako se zamorejo bregovi vtèrditi?

Kmetijske zemljiša leže mnogokrat ob jezerih, rekah in potokih. Ko spomladi sneg kopni, ali po dolgim deževji se vodé narastejo, ali če plóha nagloma pritisne, in žlebe in vodotoke cez mero napolne, da se vodé izlijejo, terpijo bregovi mnogokrat sila veliko škodo, kar smo ravno lani na Krajnskem, Koroškem in Štajarskim viditi in obžalovati priložnost imeli, kjer so strašne plóhe povodnje uzročile, bregove prederle, in bližnje zemljiša, rodovitne njive in travnate senožeti, ali s peskam in prodam zasule in pokrile, ali pa clò odtergale in seboj odnesle.

Torej menimo, da bo prav, če po „Novicah“ nekatere načine ali viže, bregove obraniti in vtèrditi naznanimo. Govoriti hočemo pa tukej le o tacihih pripomočkah, kterih umen kmetovavec lahko sam si pripravi ali naredí; umetno zidanje na bregovih je opravilo stavitelja ali zidarskiga mojstra.

Kakor že narava sama uči, se bregovi, ktere obraniti hočemo, nar ložeje s tem vtèrdijo, da se kraj brega proti napadu vode dobro števílo teškiga in debeliga kamnja položi, in to po dvojni versti, in na tisti strani, kjer se najprikladniši postaviti dá. Kamnje, ki se v to delo porabi, najje debelo in teško; medprostor pa, ki postane, naj se z manjšimi kamni in kamnički napolne, tako, da celota se v eno kamnitno dlažbo dobro vkup prime in sklène.

Bregove tako s kamnjem dlažiti se pa le tam zamore, kjer so ravni. Ako je breg bolj stèrm, bi tak kamnat tlak voda, ako z veliko silo

pridere, lahko spodjedla in podrila, in kamnje bi v njo popadalo. Torej je bolje, preden se popisana kamnitna dlažba položi, nar manj še eno versto špicastih kolov v tla zagojzdati, in zad njih potlej kamnje položiti, in s prodam in zemljovino zasuti in dobro potlačiti.

Drug pomoček bregove vtèrditi, je zarast travo (Begrasung). Če se mnogoverstne večletne trave in bilje po bregu nasejejo, se njih korenice in deblički kmalo v tako gosto rastlinsko pokrivalo zarasejo in zapletó, da spodej ležečo zemljo s tem prav dobro na nagibu obderžé. Taka gosta trata se pa le na rodovitni zemlji z dobrim uspeham narediti zamore. So pa bregovi pešeni ali kamnitni, se jim mora v ta namen prej še tratina prevleka dati. Koreninice navadne trave (sená) zato prekratke ostanejo; metelka (nemška detelja) in turška detelja (Esparsette) se že bolj potverdite. Tudi se zamore pirnica ali grana z deteljo zmešana porabiti in posejati; tudi niska bela detelja, in angleška in francoska pahovka (Rai-gras) se močno zarasejo.

Kdor si hoče na bregu lepši trave zrediti, mora iz večiga prej še vertne zemlje brez kamna in ilovce donesti, ter ž njo podlago narediti; tudi je treba, da se trava pozneje bolj zaraste, zemljo zrahljati in nekoliko pognojiti.

Ker ni ravno lahko, da na vegastih ravninah, če so stermo naklonjene, gosta in zemljo vderžeča trava raste, nasvetuje neki zveden mož, kraj teh stermín s terdim orodam majhine brazdice, eno blizo druge vtisniti, v ktere se potlej séme verže.

Ker gosta trava vodi njeno žlezo, vetru pa njegov prah odvzame, se zarašeni breg sčasoma veliko več poviša, ko drugi brez take odeje.

(Konec sledi.)

Ogled kmetijstva na Angleškim.

(Dalje.)

Živina na Angleškim.

Goved je na Angleškim več plemen, ktere se razločijo po velikosti, pitavnosti in mlečnosti, in so ali bele, rudeče, černe ali pisane barve; rudeče goveda imajo večidel čisto bele glave; goveda černe farbe brez rogov so posebno v grofi Norfolk imenovani, zato se temu plemenu sploh Norfolksko plémé pravi, ki pa ni posebne vrednosti. Živina rudečiga belopisaniga plemena se nar bolj izpitati (odebeliti) dá, zato je veliko prodajo na Francosko in v Belgio.

Sploh se mora réči, da so Angleži mojstri v tem, pitano živino rediti, nekatere plemena so pa zato tudi posebno vgodne. Neka posebnost angleške

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V sredo 18. avgusta (poznoletna) 1852.

List 66.

Hebrejske melodije.

Po angleškem L. Byron-a, poslovenil Jeriša.

IV.

*Divja gazêla. *)*

Gazêla divja radostivo
Po gorah Juda **) še skakljá,
I virov pije vlago živo,
Ki iz zemlje svetih tal vihrá.
Nje lahni stop, okó nje jasno
Še mérita prostorje krasno. —

Tak lahen stop, oči bolj sjajne
Tam Juda ***) nekdanj gledal je;
Na mestih radosti nekdanje
Bivatelje krasneje še.
Na Libani so cedre ostale, —
Odišle Juda dive zale!

Srečneja palma je, k' poljane
Seni, ko Juda begi rod;
Ker, vkorenivši se, ostane
V samoti divni brez pomot:
Tal ne pustí, k' so jo rodila,
V deželi drugi bi vsahnila.

Nam pa venečim je potvati,
Storiti v tujem smert grenkó;
Kjer dedov sme pepel ležati,
Počival naš nikdar ne bo:
Še kamna več od hrama nije —
Salemski tron zasramba krije.

Kmetijske skušnje.

(*Za šivinorejce.*) Magar, učenik Alfortske živinozdravnišnice na Francoskim terdi, da šivinorejce po svoji volji lahko naredi, da mu krava ali telice ali junčke stori. Hoče telico imeti, naj pustí kravo po plemenu, preden je pomolžena bila, to je, s polnim v imenam, —hoče pa junčka, naj jo pustí s praznim vimenam, to je, ko je pomolžena bila. Če ravno tega nič kaj prav ne verjamemo, vendar skušnja uči, da pri tacih kmetijah, kjer krave navadno po molži k biku spuščajo, si priredé veliko več junčkov ko telic. Skušiti se zna.

(Babo landw. B.)

(*Tlak iz cegla v govejih hlevih.*) V hlevih škocie napravljajo tlak iz ceglov, ki imajo po sredi žlebček. Več tacih žlebčkov se izteka v večji žleb, ki je tudi iz ceglov, pa iz večjih, napravljen, in po katerim se preobilna gnojnica odteka. Pravijo, da po tacim tlaku se veliko stelje prihrani in da je hlev lepo snažen.

*) Divja gazêla ali divja kôza.

) Dežela Juda. *) Rod Juda.

(*Da se šlahne jabelka ohranijo do spomladi dobre*), naj se berž ko se z drevesa odtergajo, v suhi pesek položé; to naj se pa tako le stori: konec mesca oktobra naj se položé v sodce med pesek tako, da je vsaka lega jabelk s suhim peskam dobro pokrita. To je pa zavoljo tega dobro, ker 1) pesek sadje obvarje, da zrak do njega nemore; le brez dotike zraka se ohrani sadje dolgo; 2) pesek za deržuje hlapenje jabelk, da tako dobri okus delj časa obderžé, pa tudi tisto mokroto, ki se iz njih potí, pesek naglo posërka, da so jabelka vedno suhe in zavolj mokrote ne gnijó. Kdor tako ravna pri jabelkih, na katerih mu je veliko ležeče, jih ohrani do spomladi tako dobre, kakor da bi jih bil še le včeraj z drevesa odtergal. Kdor jih pa pustí več tednov na prostim zraku ležati, se zgerbančijo in zvenejo, da niso okusne pa tudi ne terpečne.

(*Kdor hoče krompir kuhati, da je močnat in posebno dober,*) naj ga pred kuho čisto omije in olupí, in potem po navadi kuhati da. Berž pa, ko je mehko kuhan naj čisto odcedí vso vodo, v katerim ga je kuhal. Po tem naj lonec s pokrovom pokrije in spet k ognju ali v peč postavi, kjer se bo krompir v kratkim kaj dobro sparil (dämpfen.)

(*Da se moka ne spari in spridi*), kar se naraji od spomladi do konca veliciga serpana primeri, naj se namest v žakljih shrani v sodcih. Amerikanci že tako ravnajo, da moko, ktero pošiljajo na prodaj v daljne kraje, devajo v sodce namesto v žaklje.

Kako se zamorejo bregovi vterditi?

(Konec.)

Včasih je primerno, bregove naravnost z rušo (trato) pokriti. Najboljši ruša, ki se u to porabiti more, je taista, ki se vzame iz terdo poteptanih pašnikov. Naklon, ki se hoče z rušo pokriti, mora plošnjat biti. Ruša pa, ki se na odločni kraj prinese, mora presna (frišna) in vlažna biti, z zeleno platjo naj se navzdolej položí, vselej pa kar mogoče, naj se precej porabi, ko se iz pašnikov izreže.

Jako hasnovito za bregove vterditi je germovje saditi, ker njegovo koreninje zemljovino dobro veže in močno vterdi; ob enim tudi listje njegovo hud smrad močvirnih vodá na se vleče in posërka. Sadijo se pa germi ali spomladi ali jeseni. Nar bolji u ta namen so jelše, verbe, pritlični topoli, akacije, in sploh tako bilje in germovje, ki že samo po sebi poleg vodá rado raste in bližnje bregove pokriva. Posebno akacije se ne morejo dosti priporočiti, ker jako hitro ra-

stejo, nisko deržane gosto hostnino naredé, s svojimi korenincami tla na vse kraje prešinejo in zapletó, in tako zemljo močno vkup deržé. Le paziti je treba, da bližnje njive ali verti po korenincah teh germov, ktere se ko plevel pod zemljo plodijo, škode ne terpé. Sajenice germov morajo vta namen saj ko perst debele biti, da se ne posušé.

Tako germovje se da skorej vsako tretje ali četero leto porezati, in daje za tem prav dober les za podzemlske snope (fašine), to je, u otep spletene vitre, ktere u podlago pri stavljanji ali zidanji na bregovih ali rove izpolniti, se upotrebujejo.

Kar brege vtiče, jih s tacimi snopmi vterditi, so na Rajnu in na Holandskim že silno dalje prišli. Ker pa ta reč u vodno stavbo sega, in pri vterjenji bregov z zidovjem in družimi umetnimi napravi tisti kmetovavec, ki svoje blizo vodá ležeče zemljiša ali posestva obraniti se nameni, vselej zvedeniga moža za nasvèt popraša, ali mu celo delo izroči, opustimo tukaj, to reč natanjčniji popisati.

Ali se ima le majhin kos brega proti napadu vode zabraniti, in kjer je lésa dovelj, se dá breg vterditi, če se kôli u zemljo zabijejo, po tem na tiste podnice (Bohlen) nabijejo. Pri takim ravnjanji je pa veliko ležeče na tem, da so koli prav terdno u tla zabiti, ker, če letí odjenjujejo, se tudi močne dile lahko skrivijo.

Kakoršniga gradiva koli se pa pri zidanji na bregovih poslužimo, nar bolj prikladno in nar cenejši bode vselej taisto, ktero se u ravno tistim kraji in nar lože dobi. Tudi je skušnija že mnogokrat poterdila, da tiste naprave pri vódi so večidel tudi nar boljši, ki niso preveč umetne.

Ako kaže tako stavbo s lesam izpeljati, naj bo pglavitna skerb, da je les popolnoma dorašen, zdraviga jedra, in kar mogoče tiste verste, ktera na zraku in u vódi nar dalje terpi. Če se lesovina, ki je za stavbo na bregu namenjena, še z vročim, oljnatim katranam (Theer) dobro namaže, je taka naprava še veliko bolj terdna.

Za gospodarja, ki se zidanja na bregovih loti, je najvažniji reč, da dobro gradivo — dober les in terdo kamenje — si poskerbi in pripravi; umetno naredbo in djansko izpeljevanje stavbe mora zvedenimu zidariskimu mojstru pripustiti; kar tudi brez nevarnosti storiti zamore, če si je le previdno za to delo praviga moža bil izvolil.

J. Š.

Potovanje po Laškim.

Spisal M. Verné.

12. pismo.

Dragi prijatel!

iz Rima 23. rožnika.

Precej pri vratih, skozi ktere se iz severnih krajev v Rim doide, je krasni ljudski terg „Piazza del popolo“, ki je sila prostoren in tako lep, de je gotovo malo tacih na svetu. Sred terga, ki je podolgato okrogel, stoji visok steber (obelisk) med štirimi levi, ki iz gobcov vodo točijo. Na levi strani je zali pinčji hrib, nekđaj „collis hortulorum“ krasno občje sprehajališče.

Mestnim vratam ravno nasproti ste dvé enaki cerkvi, ki tri lepe in popolnoma ravne ulice delite, ktere iz krasniga terga v mesto peljejo. Srednja, ki ji Korsó (Corso) pravijo, je nar lepši celiga mesta, in od ljudskiga terga do beneškiga poslopja „Palazzo di Venezia“ pol drugo miljo dolga.

Ko sim bil terg in njega okolico dobro ogledal, sim šel na večerno stran mesta čez Tiberó (Tevere, trans Tiberim), kjer je Vatikan s cerkvijo sv. Petra. Tù se pride na Hadrianov most peterih obokov, ki mu zdaj „Ponte Sant Angelo“ pravijo. Konec mosta na tem kraji ste lepi podobi sv. aposteljnóv Petra in Paula iz beliga marmorja, in na mostu je na vsaki strani pet velicih krasnih angeljev s znamnji Kristusoviga terpljenja. Unkraj mosta precej pri reki je lep in terden grad ali tabor, ki mu Angeljev grad „Castello sant Angelo“ pravijo. Cesar Hadrian ga je sozidal, de bi bil njemu in nastopnikam po smerti pokojno počivališče (Mausoleum), — ali pozneji žalostno nemirni časi so iz častitljiviga groba hudo vojaško terdnjavo napravili. Ker sim se bil s potrebnim dovoljenjem previdil, sim tudi noter šel ga natanjko do verha ogledat, kjer silno velik, iz marmorja izsekan angelj stoji. V gradu so mi okazali tudi strašne ječe, v kterih sta bila lepa — k njeni nesreči prelepa — Čenči in pa slavni Benvenut Čelini zaperta. V notranjim prostoru terdnjave okrog grada je nekoliko lepih poslopij za vojake. Iz grada je dolga pokrita pot na obokih ali mostovž v Vatikansko poslopje, de so papeži ob nevarnih časih, ko se je ljudstvo puntalo, lahko v grad bežali.

Od grada naprej sim prišel v bolnišnico sv. Duha „Ospitale di Santo Spirito“. Ta bolnišnica je bila že v letu 1198 napravljena, in je zdaj nar veči in nar bogatejši vsih družih, ki jih je veliko v Rimu. Ima 1680 postelj za bolnike, dobro vredjeno lekarnico (apoteko), lep anatomski muzej in imenitno književnico za zdravitelje. Verh vsiga tega je tukaj tudi precej velika posebna zdravilnica za nôre in oskerbnišnica za nezakonske otroke, kterih se, kakor sim slišal, okoli 800 na leto va-njo prinese.

Malo naprej na desno se pride na veličanski terg pred cerkev sv. Petra. Tù vsak popotnik čudenja ostermí. Ni ga mende na svetu bolj veličanskiga dela človeškiga uma in človeških rok, kakor je to, ki ga tù človek na enkrat pred seboj vidi, namreč krasni terg in veličanska cerkev sv. Petra, kneza aposteljnóv.

Terg, ki ga od cerkve dol na obéh stranéh čudovito lepa oboka (Portico) na stebrih in klončnikih (Pilastro) objemata, je tako velik in prostoren, de, kakor sim nekod bral, 200.000 ljudi ima tukaj brez gnječe prostora dovelj. Stebrov in klončnikov je na vsaki strani po štiri verste, in vsih skup je 284 stebrov in 90 klončnikov. Verh teh portikov, ki jih je slavni Bernini sozidal, stoji 96 lepih, iz kamna iztesanih podob. — Na sredi terga stoji tisti obelisk, ki so ga bili pod cesarjem Kaligulam iz Egipta v Rim prepeljali, in ki je nekđaj v Neronovim okrogleji (Circus Neronis) stal. Obelisk (steber), ki je 115 rimskih pedí (palmo romano) dolg, je iz sivo-rudečkastiga kamna, ki mu „Sienski granit“ pravijo, pa brez hieroglifov. Drugi obeliski pa, ki sim jih v Rimu več vidil, so vsi s hieroglifi (različnimi podobami) opisani. Slavni Fontano ga je v letu 1586 na ukaz papeža Siksta V. sred krasniga terga po koncu postavil, se vé de z veliko težavo, ker razun mašin in druge priprave je bilo še 140 konj in 800 delavcov pri vzdigovanji treba. Na verh so mu križ vsadili, in s križem vred je od tal do verha 186 pedí visok, kar menim, de ni veliko manj ko toliko naših čevljev. Računite se mi ne ljubi in nimam časa. — Terg kinčite tudi dvé krasni štirni, iz kterih voda do 4 seznje (25 rimskih pedí) visoko kipi.

Cerkve pa sv. Petra, ki je gotovo nar veči in nar lepši na celim svetu, se ne prederznem popisovati, ker vém, de nisim za to. Dumas pravi v svoji knjigi